

Y. ZHIYENBAYEV¹✉, Z. ASANOVA²

¹Dr., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
(Kazakistan, Türkistan), e-posta: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz

²Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi
(Kazakistan, Türkistan), e-posta: zamira.assanova97@mail.ru

FARİZA ONGARSINOVA’NIN ŞİİRLERİNDE AKRABALIK İLİŞKİLERİ VE KAHRAMANLIK TEMASININ İNCELENMESİ

Özet. 1960’lı yıllarda Kazak edebiyatının en popüler şairlerinden biri olarak ün kazanan Fariza Ongarsinova’nın şiirlerinde vatanseverlik teması özel bir yere sahiptir. Şefkatli bir ruha ve keskin sözlere sahip olan şairin ateşli şiirleri, milletin geçmiş tarihini ve kahramanlık olaylarını geniş bir şekilde anlatmaktadır. Kazakistan halk yazarı, devlet adamı, Abay Devlet Ödülü sahibi, seçkin şair Fariza Ongarsinova, Kazak edebiyatının en ünlü lirik şairlerinden biridir ve aynı zamanda onun eserleri çağdaşları ve gelecek nesil şair ve yazarlar için bir örnek teşkil etmiştir. Farklı temalara yer verilen manzum eserleriyle toplumun kalbini kazanan şairin seçilmiş şiirleri çeşitli dillere çevrilmiştir. Fariza Ongarsinova’nın şairliğiyle ilgili yazılmış akademik çalışmalarda onun şiirlerinin daha çok edebi tür ve estetik bakımından ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmamızda, Fariza Ongarsinova’nın manzum eserlerinde ele alınan folklor unsurlarını göstermeye çalıştık. Bu bağlamda onun şiirlerinde yer alan halk bilimi unsurlarının kullanım şekilleri gösterilmiştir. Bunun yanı sıra onun şiirlerindeki akrabalık isimleri ve ilişkileri, millî kahramanların anısına yazılmış manzumeler yapısı bakımından tahlil edilmiştir. Fariza Ongarsinova’nın “Ananı Joqtau” (Ana Ağıtı), “Anamen Qoştasu” (Ana ile Veda), “Ağalar” (Ağabeyler), “Sağındım ağa sizdi” (Özledim sizi Ağabey), “Keybir Jengeyler” (Bazı Yengeler), “Eke Turalı Oy” (Baba Hakkında Düşünceler) manzumelerindeki akrabalık şahısların önemi ve rolü, anlatım üslubu ele alınmıştır. “Qabanbay Batır”, “İsatayğa”, “Almas Qılış nemese Men Mahambetpen Qalay Kezdestim” (Elmas Qılış veya Ben Mahambet ile Nasıl Buluştum), “Qıran Turalı Cır” (Kartal Hakkında Manzume), “Qazaqtın Batırları” adlı manzumelerinde betimlenen tarihi kahramanların kişilikleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazak edebiyatında şiir, folklor, şiir tahlili, kişi unsuru, millî kimlik.

Е. Жиенбаев¹, З. Асанова²

¹PhD, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
(Қазақстан, Түркістан қ.), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz

²Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің магистранты
(Қазақстан, Түркістан қ.), e-mail: zamira.assanova97@mail.ru

Фариза Оңғарсынованың өлеңдеріндегі туыстық қатынастар мен қаһармандық тақырыбының көрінісі

***Bize doğru alıntı yapınız:**

Zhiyenbayev Y., Asanova Z. Fariza Ongarsinova’nın Şiirlerinde Akrabalık İlişkileri Ve Kahramanlık Temasının İncelenmesi // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2022. – №4 (126). – Б. 102–117. <https://doi.org/10.47526/2022-4/2664-0686.09>

***Cite us correctly:**

Jiyenbayev Y., Asanova Z. Fariza Ongarsynovanyn shiirlerinde akrabalyk ilishkileri ve kahramanlyk temasynyn injelenmesi [Expression of the Theme of Kinship and Heroism in the Poems of Fariza Ongarsynova] // Iasauı universitetinin habarshysy. – 2022. – №4 (126). – B. 102–117. <https://doi.org/10.47526/2022-4/2664-0686.09>

Аңдатпа. 1960-жылдары қазақ әдебиетінде адуынды жырларымен көпшілікті елең еткізген ақынның бірі – Фариза Оңғарсынованың өлеңдерінде патриотизм тақырыбының орны ерекше. Жаны нәзік, сөзі өткір ақынның отты жырларында ұлттың өткен тарихы мен қаһармандық оқиғалар кеңінен суреттелген. Қазақстанның халық жазушысы, қоғам қайраткері, Абай атындағы Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, көрнекті ақын Фариза Оңғарсынова – қазақ әдебиетінде өзіндік стилімен танымал лирикалық ақындардың бірі болумен қатар, замандастары мен кейінгі буын ақын-жазушыларға үлгі бола білген. Ақынның таңдамалы өлеңдері түрлі тілдерге аударылған. Фариза Оңғарсынованың поэзиясы туралы жазылған академиялық зерттеулерде оның өлеңдері көбінесе әдеби жанр мен эстетика тұрғысынан талқыланатыны байқалады. Бұл зерттеуде авторлар Фариза Оңғарсынованың өлеңдері қазақ халқының фольклорын зерделеу және тану үшін құнды ақпарат көзі бола алатындығын көрсетуге тырысады. Бұл тұрғыда оның өлеңдеріндегі фольклорлық элементтерді нақтылау арқылы олардың қолдану заңдылықтары сараланады. Сонымен қатар, оның өлеңдеріндегі туыстық атаулар мен халық қаһармандары жайлы өлеңдер құрылымы тұрғысынан талданады. Ақынның «Ананы жоқтау», «Анамен қоштасу», «Ағалар», «Сағындым, аға, сізді», «Кейбір жеңгейлер», «Әке туралы ой» өлеңдерінде қазақ қоғамындағы туыстық қатынастың рөлі бейнеленген. Ал «Қабанбай батыр», «Исатайға», «Алмас қылыш немесе мен Махамбетпен қалай кездестім», «Қыран туралы жыр» өлеңдерінде тарихи кейіпкерлердің бейнесі сипатталып, олардың ерен ерліктері кейінгі ұрпаққа үлгі етілген. Осы ерекшеліктерге сүйене отырып мақалада аталған өлеңдердің рухани жаңғыру тұрғысынан маңызы айшықталады.

Кілт сөздер: қазақ поэзиясы, фольклор, поэзияға әдеби талдау, кейіпкер, ұлттық болмыс.

E. Zhienbayev¹, Z. Asanova²

¹*PhD, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
(Kazakhstan, Turkistan), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz*

²*Master's Student of Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
(Kazakhstan, Turkistan), e-mail: zamira.assanova97@mail.ru*

Expression of the Theme of Kinship and Heroism in the Poems of Fariza Ongarsynova

Abstract. The theme of patriotism has a special place in the poems of Fariza Ongarsynova, one of the most popular poets in Kazakh literature in the 1960s. The fiery poems of the poet, who has a tender soul and sharp words, widely describe the past history and heroic events of the nation. People's writer of Kazakhstan, public figure, laureate of the State Prize named after Abai, outstanding poet Fariza Ongarsynova is one of the most famous lyric poets in Kazakh literature, as well as an example for contemporaries and the next generation of poets and writers. The poet, who wrote in various content and won everyone's hearts with her works, was mentioned in various articles and works about her poems. However, all of them were about her literary genre and her aesthetical feature. In this study, we tried to prove that we can use Fariza Ongarsynova's works as valuable information to study and learn the folklore of Kazakh people. By specifying the folkloric elements in her poems, the way of using them in poetry will be examined. General information will be given by determining the poems written for relative's names and heroes. "Anany zhoqtau" (The mourning for mother), "Anamen qoshtasu" (Farewell to mother), "Agalar" (Brothers), "Keybir zhengeyler" (Some sister's in law), "Ake turaly oi" (The thought about father) the importance and relations of kinship in poems and the way they are told in poetry, "Qabanbay Batyr", "Isataiga" (to Isatai), "Almas qylysh nemese men Mahambetpen qalay kezdestim" (Blade-sword or how I meet Mahambet), "Qyran turaly zhyr" (Epic about an eagle), "Qazaqtyn' batyrlary" (Kazakh's heroes) poems will examine the historical heroes of Kazakh people and the way the poet depicts them.

Keywords: poetry in Kazakh literature, folklore, poetry analysis, person element, national identity.

Е. Жиенбаев¹, З. Асанова²

¹*PhD, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясауи (Казахстан, Түркістан қ.), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz*

²*магистрант Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмеда Ясауи (Казахстан, Түркістан қ.), e-mail: zamira.assanova97@mail.ru*

Выражение темы родственных отношений и героизма в стихах Фаризы Онгарсыновой

Аннотация. Тема патриотизма занимает особое место в стихах Фаризы Онгарсыновой, одной из самых популярных поэтесс казахской литературы 1960-х годов. Пламенные стихи поэта, обладающего нежной душой и острым словом, широко описывают прошлую историю и героические события народа. Народный писатель Казахстана, общественный деятель, лауреат Государственной премии имени Абая, выдающийся поэт Фариза Онгарсынова является одним из самых известных лириков в казахской литературе, а также примером для современников и следующего поколения поэтов и писателей. Избранные стихи поэта переведены на разные языки. Академические исследования поэзии Фаризы Онгарсыновой показывают, что ее стихи часто обсуждаются с точки зрения литературного жанра и эстетики. В этом исследовании авторы попытались показать, что стихи Фаризы Онгарсыновой могут быть ценным источником информации для изучения и признания фольклора казахского народа. В этом контексте законы их использования дифференцировались, уточняя элементы фольклора в его стихотворениях. Кроме того, родственные имена и отношения в его стихотворениях были проанализированы с точки зрения структуры стихов, посвященных памяти национальных героев. Обсуждаются значение и роль родственников в стихотворениях Фаризы Онгарсыновой «Ананы жоктау» (Скорбь по матери), «Анамен коштасу» (Прощание с матерью), «Ағалар» (Братья), «Сағындым, аға, сізді» (Тоска по брату), «Кейбір жеңгейлер» (Некоторые невестки), «Әке туралы ой» (Мысли об отце). Выявлены образы исторических персонажей, описанных в стихотворениях «Қабанбай батыр», «Исатайға» (Исатаю), «Алмас қылыш немесе мен Махамбетпен қалай кездестім» (Алмазный меч или как я встретил Махамбета), «Қыран туралы жыр» (Песня об орле).

Ключевые слова: казахская поэзия, фольклор, литературный анализ поэзии, характер, национальная идентичность.

Giriş

Kazak edebiyatının meşhur şairi Fariza Ongarsınova, 5 Aralık 1939 tarihinde Atırav İli Novobogat ilçesine bağlı Manaş köyünde dünyaya gelmiştir. 1958 yılından itibaren yayınlanmaya başlayan şiirleri halk arasında günümüzde de sevilerek okunmaktadır. İlk şiirlerinden itibaren Kazak bozkırlarındaki halkın yaşamını dile getiren şair, eserlerinde daha ziyade toplumdaki kadınların hakları konusuna ağırlık vermiştir. 1966 yılında Sanduğaş adlı ilk şiir kitabı yayınlanmıştır. Kazak edebiyatında ayrı yeri olan şairin şiir külliyatı daha sonraki yıllarda da ciltler halinde basılmaktadır. Öğretmen ve gazeteci olarak çalıştığı yıllarda adalet ve gerçeğin temsilcisi olarak tanınan şair, 23 Ocak 2014 tarihinde 74 yaşında hayatını kaybedene kadar toplumda yaşanmakta olan meselelerin sözcüsü olmuştur. 1996–2004 yılları arasında milletvekili olarak seçildiği yıllarda da kadın ve çocuk haklarıyla ilgili yasaların geliştirilmesinde katkıda bulunmuştur.

Ğ. Musirepov (“Eki Auız Söz”) ve E. Tajibayev’in (“Oy men Sezim Naqıştarı”) yazarında ve E. Şeripov, M. Qaratayev, Z. Ahmetova, Z. Qabdolov, T. Toqbergenov gibi bilim adamlarının çalışmalarında, Fariza Ongarsınova’nın edebi kişiliğiyle ilgili bilgi verilmiştir. Kekilbayev’in ifade

ettiği gibi [1, s. 46], Fariza Ongarsınova kaleme aldığı eserlerinde sadece kendi döneminin değil, kendisinden önceki dönemin ve çağdaş neslin gerçeği, sırrı ve kederi betimlenmektedir. Onun şairlik mirası, lirik dünyası, gelenek devamı üzerine görüşleri birçok araştırmada ele alınmıştır. Örneğin, S. Aybergenova'nın “Kazak kadın şairlerinin eserlerinde geleneğin devamı” başlıklı yazısında Ongarsınova'nın toplumsal temada keleme alınmış şiirlerinden örnekler sunulmuştur.

Qamarova'nın “Günümüz Kazak şiirlerinde psikoloji” adlı doktora tezinde ise [2, s.s. 15–20], Ongarsınova'nın şiirleri örneğinde psikoloji incelemesi yapılmıştır. Kirabayev'in çalışmasında da [3, s. 347], Fariza Ongarsınova'nın şiirlerinde ferdi temalarla birlikte, millî geleneğin ziyadesiyle işlendiği söz edilir. Bunun yanı sıra Fariza Ongarsınova'nın şiirlerinde folklor unsurlarına da bolca rastlamak mümkündür.

Araştırma yöntemi

Çalışmamızda Fariza Ongarsınova'nın şiirlerinde bahsedilen akrabalık ilişkilerin manevi yenilenme açısından önemi gösterilmekle birlikte kahramanlıkla ilgili betimlemelerin içerik yönünden incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak konuyla ilgili veri toplanarak şiir incelemesi yapılmıştır. Böylelikle şiir incelemesinde ortaya çıkan tespitlere istinaden şairin edebi kişiliği belirtilmeye çalışılmıştır. Şiirlerden alınan örnekler hem kaynak dilde sunulmuş hem de Türkçe anlamına yer verilmiştir. Giriş ve Sonuç hariç, iki bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde, Fariza Ongarsınova'nın bilinen şiirleri incelenerek, akrabalık ilişkilerin toplumdaki önemi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise, kahramanlık temasıyla ilgili şiirler ele alınıp, şairin manzum eserlerinde yer alan millî kimlik temasına değinilmiştir.

Sonuçlar ve tartışma

Akrabalık İlişkilerin Önemi

Her edebi metin, oluştuğu dönemi temsil eder. Çünkü o dönemde ortaya konulmuş insan başarılarının ve bilgi birikiminin tümünden yararlanarak oluşur. Ayrıca yazıldığı veya oluştuğu dönemin dilinin özellikleri edebi metinde açıkça görülür. Kısaca edebi metin, teması, işlenişi, dili, yansıttığı zevk ve anlayışıyla tarihi belge özelliği taşıyabilir [4, s. 25]. Bu bağlamda yaşadıklarını şiirlerinde yansıtan Ongarsınova, manzum eserlerinde gerçekçi bir tarz sergilemektedir. Sovyetler birliği döneminde hâkim olan zihniyetin Türk kökenli milletlerin üzerine olan baskıcı etkisi bellidir. Bu dönemde kaleme aldığı eserlerinde millî değerlere değinen Fariza Ongarsınova'nın cesur tavrından onun milletperverlik kişiliğini görebiliriz. Bu bağlamda şair, manzum eserlerinde millî örf-âdetleri, akrabalar arasındaki ilişkilerde bireylerin rolünü, aile içindeki anne baba ve kardeşlerin birlik beraberliğine duygu dolu ifadelerle yer vermiştir.

Kazaklarda, her fert kendi ulusunun değerlerini korumak için öncelikle kendisinin kim olduğunu öğrenmiş; kendi halkına, doğup büyüdüğü ortamına kendinden önceki büyüklerinin buldukları katkıları, yaptıkları faaliyetleri, gösterdikleri kahramanlıkları örnek alarak nesilden nesle ulaştırmıştır [5, s. 47]. Akrabalık ilişkisi tek erkek tarafından oluşmayıp kızlar tarafından yani kızların çocukları yani “jiyenler/yeğenler” ile “nağışı/dayı” arasındaki ilişki de dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur [6, s. 43]. Ongarsınova'nın şiirlerinde akrabalık ilişkilerinin ayrı bir yeri vardır. Örnek vereceğimiz ağıt üslubu ile kaleme alınan “Ananı Joktau”/ (Anne Ağıtı) [7, s. 97] adlı manzum eser, şairin annesinin vefatından sonra yazıldığı bilinmektedir. Bu şiirde şairin annesine olan sevgisi ve ölümü üzerine duyduğu acısı ve hasreti şöyle sunulmaktadır:

*Aysaule ana-ak ana,
Balauşı em seni danağa,
Ösiyet söziñ sanada.
Uzatıp seni saparğa,
Jalgız qaldım jağada*

*Ay ışığım annem
Sanki yanımdaki bilgem
Nasihât sözün zihnimde
Uğurladık seni sefere
Yalnız kaldım sahilde*

*“Ak patşam” dep aldımnan,
Şığışı ediñ can ana.*

*Beyaz sultanım diye karşımdan
Karşılardın can annem*

Bu mısralarda şair annesini kaybettikten sonra ortada yalnız kaldığını ve artık ona kimse “Ak patşam”, yani “Beyaz sultanım” diye seslenmeyeceğini hüznüyle şekilde dile getiriyor. Onun nasihatlerini asla unutmayacağını, her sözün kalbinde taşıyacağını belirterek, annesini uzun yolculuğa yolcu ediyor. İstifham sanatı ile duygularını şöyle canlandırmaktadır:

*Endi kimmen sırlasam,
Endi kimmen muñdasam?
Ornuñ tolmas cırlasam,
Öziñdi izdep qırğa asam.*

*Artık kime sorsam,
Artık kiminle danışışım?
Yerin dolmaz ne yapsam,
Arayıp seni tepe aşarım.*

Annesine artık kiminle dertleşip konuşacağını sorup, onun yerini kimsenin dolduramayacağını söylüyor.

Şiirin son bendinde ise şair, Kazak halkına ait güzel geleneklerden biri bata/dilek, yani annesinin cennette olmasını, arkasında kalan gelin ve torunlarına sağlıklı ve uzun ömür yaşaması dileği ile şiiri bitiriyor:

*Cannatta bolgay canı dep,
Qol jayıp tilek tiledim.
Artağı el, bala- şağağa,
Car bolsın, Alla-tağala,
Cebey ğoy barın, Can Ana!..*

*Cennette olsun canın diye,
Avucumu açıp dua ettim.
Arkada millet, çoluk çocuk,
Yardımcımız olsun, yüce Allah,
Destekle herkesi, can Anne!*

Ana/Anne sevgisi işlenen diğer şiirleri Ana (1992), “Anama”(Anneme) (1957), “Ana Dausı” (Anne Sesi) (1963), “Anamen Koştasu” (Anne ile Veda) (1968), “Ana Mahabbatı” (Anne Sevgisi) (1973), “Ananın Tileği” (Annenin Dileği) (1989), “Ana, Onda Jas Edim Uıldegen” (Genç idim Anne), “Sırlasu” (Sırdaşmak) “Jurmın, Ana” (Yaşıyorum, Anne)’dir. Bu şiirlerinde annesine olan sonsuz sevgi, hayranlık, özlem ve hürmet duygularını vurgulamaktadır. Bir çocuk hayatındaki annenin yeri ve değeri ölçülmezdir. Fariza Ongarsınova’nın şiirlerinde ifade edilen “Ulusun sen ana”, “Ananın yüreği gibi yürek”, “Sonsuzluk güneşim annem” gibi ifadeler anne kavramını yüceltmekle birlikte bütün annelere ithaf edilmiştir.

Şairin kendisi de bir anne olduğunu göz önünde bulundurmalıyız. Anne olma mutluluğunu Tanrı’nın lütfü olarak kabul ettiğini “Ananın Tileği” (Annenin Dileği) [7, s. 249] şiirinin son bendinde görebiliyoruz:

*Ey, Ömür, sağan datım bar
Calgız-ak tilek mendegi
Toğıtpa meyliñ aq nurğa
Sınağıñdı ali dayında,
Neziktigimdi tek qaldır da,
Analığımnan ayırma!*

*Ey hayat, sana sözüüm var
Yalnız arzu bendeki
Nur içinde olmasam da
Sınavını hazırla,
Nazikliğimi bende bırak da,
Annelik gururumdan ayırma!*

Bu bentte şairin hayata seslenerek, “Yaptığın her sınava razıyım, tek dileğim annelik gururumdan ayırma” demektedir.

Akrabalık isimleri sadece insanlar arasındaki yakınlığı değil, aynı zamanda insanın toplumdaki yerini de gösterir. Sadkam’ın aktardığı gibi [4, s. 43] sevgi, saygı, yakınlık, uzaklık, yaşça ve aile ilişkilerinde büyüklük, küçüklük, cinsiyet gibi duygu ve durumları dile getirmede kullandığımız sözcüklerin akrabalık ilişkilerimizin kan bağı yoluyla mı, evlilik yoluyla mı, ne derecede olduğunu açıklayıcı ve düzenleyici bir güç içerdiğine inanırız. Dolayısıyla akrabalık isimlerinin psikolojik etkisi olan bir içeriğe sahip olduğunu görürüz.

Fariza Ongarsınova’nın Jengeler/Yengeler adlı şiirinde de akrabalık ilişkileri söz edilmektedir. Yenge konusunda şairin kaleme aldığı şiirler şunlardır: “Keybir Jengeyler” (Bazı Yengeler) (1956), “Jengelerim” (Yengelerim) (1995), “Kelin” (Gelin) (1995).

“Keybir Jengeler” (Bazı Yengeler) [7, s. 32] şiirinde şair yengelerin kötü tipini şöyle çağrıştırmaktadır:

Özi suygenin arkim qımbat sanaydı,
Key jengeyler “meңgerip” ap aғaydı
“Calғız sonıñ babın tapsam carar”- dep
Özgelerge taytuñ-taytuñ qaraydı.
Otırған son aғay ulken orında
Jel ürgendey köñili öser onıñ da.
“üy jumustı- mindeti, - der, kempirdiñ”,
Qaiter edi erteñ sol qart joғında?
Oған barqıt, şıt tipti ajeıge
Joldasınıñ anası oған ögeı me..
Qart kiyinip şalqıp jurse, özgeler
“Kelini bir tayır can au”- demey me?

Herkes için sevdiği değerlidir,
Bazı yengeler yönetir ağaları
Yalnız onun gönlünü alsam diye
Başkalarına ters bakar.
Ağa bir makamda oturduktan sonra
Havalanıp gibi gönlü şişer onun da.
Ev işi ninenin görevidir, der
O nine yoksa ne yapardı?
Üzerinde değerli bezden gömlek
Eşinin annesi ona yabancı mıdır...
Yaşlı kişi huzurlu yaşarsa etraftakiler
“Gelini iyi insanmış” demez mi?

Geleneksel Kazak ailesinde küçük oğlan evlenince ayrı eve çıkmaz ve baba ocağında kalır. Ama son zamanlarda aile büyükleri gelinin karakterine göre karar vermektedirler. İşte bu mevzu Fariza Ongarsınova'nın şiirinde ziyadesiyle işlenmiştir. Şiirde kaynanasına kötü davranan yengeye hitap edildiği görülmektedir. “Sadece sevdiğim kocamın gönlünü alsam yeterli, başkaları umurunda değil” muamelesi yapan yengeye uyarıda bulunmaktadır. Diyor ki: “Kendi eşinin annesi sana yabancı mıdır ki, ona sevgi ve hürmetle bakmıyorsun. Yarın öbür gün yaşlı kişi uçup gittiğinde ne edeceksin? Ne kadar iyi bakarsan o kadar mutlu gözükecek kadıncağız, işte o zaman senin için iyi laflar edecekler” şeklindeki ifadelerle şair, gençlere nasihat vererek, büyüklere hürmet gösterilmesi gerektiğini tembih etmektedir.

Bir bayan için ağabeyi her zaman bir sığınaktır, koruyucusudur. Dünyadaki tüm zulümlerden kurtaran, duvar gibi koruyan ağabeydir. Kim istemez ki böyle bir dağ gibi ağabeyi? İşte Fariza Ongarsınova şiirlerinde ağabey ile kız kardeş arasındaki saygıdan sık sık bahseder. “Ağalar” (Ağabeyler) (1958), “Sağındım Ağa Sızı” (Özledim Ağabey Sizi) (1997), “Ağalar”(Ağabeyler) (1995), “Bauurlastarıma” (Kardeşlerime) (1983), “Ağa Ruhımen Sırlasu” (Ağabey Ruhı İle Sırlaşmak) (1985) adlı şiirlerinde ağabeyleri tasvir edilmektedir.

“Ağalar” (Ağabeyler) [7, s. 23] şiirinde şair, babasını çok erken kaybetse bile, onun yokluğunu hissettirmeyen ağabeylerine seslenerek, onlar onun her şeyi olduğunu anlatıyor:

Ağalar asqar tauım goı
Asqaqtap turğan kök tırep
Jabıqtırğanda dauıldı oy,
Mañdayımnan meniñ öpti kep.
Ağalar barda demegen-
Barinen biik şoqtıғım,
Erkelep östim nege men,
Akeniñ sezbey joktıғın?

Ağabeylerim büyük dağlarım
Gökdelen gibi büyüktür
Fırtınalı düşünce bastığı anda,
Alnımdan benim öptü gelip.
Ağabeylerim varken destekçi
Herkesten üstündür gönlüm
Şımarıp yetiştim neden ben,
Babamın yokluğunu hissetmeden?

Divan edebiyatında bülbül kuşu güzelliğın sembolüdür, Kazak halkında ise, kırlangıç kuşunun yeri ayrıdır. İşte Fariza Ongarsınova da ağabeylerinin qarlıғaş/kırlangıç kuşu gibidir. Bunu şairin yazdığı şiirlerinde görebiliyoruz:

Qay jerde otırsa da qarlıғaşıñ,
Sen onıñ jureginde, canındasıñ.
Sabideı seniñ appaq köniline
Küdiktiñ küngirt bultı şalınbasın.
Qay jerde otırsa da qarlıғaşıñ,
Uq, canım, onıñ catqa tabınbasın.
Bil canım, onıñ albirt jureginiñ
Calınıp, özgelerge caғınbasın...
Ömirde, qarap tursam, baғındasıñ

Nerede bulunsa da kırlangıcın,
Sen onun yüreğinde, yanındasıñ.
Bembeyaz seniñ saf gönlüne
Şüphenin koyu bulutu örtmesin.
Nerede bulunsa da kırlangıcın,
Anla canım, o başkaya tapınmaz
Bil canım, o nazik kalbiyle
Başkalara dilenip yakarmaz...
Ömirde, bakarsam, itaat etmez

*Tek canıñ calınınan arılmasın!
Közinen oy oqığan sonay küni
Arnağan sözün sağan qarlığaşıñ.*

Nerede olursa olsunlar hep onun kalbinde, aklında olduklarını ve bu şiiri onlar için yazdığını belirterek şiiri bitiriyor.

Ağabey konusunda şairin yazdığı şiiri daha “Sağındım Sizde Ağa” (Özledim Sizi Ağabey)’dir [7, s. 233]. Bu şiirde, Fariza Ongarsınova’nın manevi ağabeyi olan ve Kazak edebiyatının temsilcisi Adi Şaripov’ten söz edilmektedir.

*Ardaqtı ake, asıl car canuyağa,
Sizdey adam bolsa ğoy ar uyada...
Biz qıñalsak, “qarağım” deüşi ediniz,
Jürmin sizdi sağıñıp, Adi ağa!
Quyın – zaman saluda tağy lañın,
Küzgi bulıtay qonadı canıma muñ.
Saule izdeydi köñilim, Ağalardıñ
Alağanın, meyrimin sağınamın.
San suraqtar qaumalap qamalğanda,
Tuñğıık bop köriner dala, mañ da.*

*Yüksek ruhun sönmesin!
Gözünden düşünceni anlayan
İthaf eden sözünü sana kırlangıcın.*

*Değerli baba, asil yar aileye,
Sizin gibi kişi bulunsaydı her hanede
Zor durumda kalsak “yavrum” derdiniz
Yürümekteyim siz özleyip Adi ağa!
Dönemin hortumu yine başlamaktadır,
Güz bulutu gibi konmakta canıma keder
Işık aramakta gönlüm, ağabeylerin
Avucunu, merhametini özlemekteyim.
Nice sorular kafamda takıldığında,
Sonsuz çıkmaz görünür etrafımda*

İlk iki dörtlükte Adi Şaripov’un iyi bir baba, iyi bir eş olduğunu, zor zamanlarda hep destek olup, yanında bulunduğu dile getirilmektedir. Böyle bir zor zamanlarda ağabeyinin şefkatine daha da çok hasret kaldığını, hatırladıkça tepesinde sonbaharın bulutların çöktüğünü anlatıyor. Sonbaharın bulutları ifadesiyle benzetme sanatı kullanılmıştır. Sonbaharın bulutları hüznün sembolüdür.

Faaliyetlerinde kadın eşitliğini savunan şair, kadınlara destek gösterenlerin az olduğuna dikkatleri çekmek istemektedir. Kadınların desteğe ihtiyacı olduğunu şu dizelerde çağrıştırmaktadır:

*Sirek tartıp baradı sonday satte
Suyeu bolar da, ağalar da.
Tosatınday aldımnan cat aňğarlar,
Qaulap ösip keledi qatal candar.
Canaşırı siregen minau elge
Kerek bop tur dal sizdey kaharmandar.
Erkin samğap şarlağan dala-tüzdi
Qus sezuşi em özimdi qanatu izgi.
Şaqırmaytın sekildi şırqaularım...
Şarşaudamın. Sağındım, ağa, sizdi.
Sağındım, ağa, sizdi...*

*Seyrek olmaktadır bu günlerde
Destek olan ağabeyler de.
Karşımda yabancılar bekliyor gibidir
Çevremi kaplayan sert insanlar.
Merhamet edeni azalan bu halka
Sizin gibi kahraman lazımdır.
Engelsiz gezen bozkırı
Kanatlı kuş hissederdim kendimi
Davet etmez gibi sözlerim...
Yorulmaktayım, özledim ağabey sizi
Özledim ağabey, sizi*

Adi Şaripov bir toplumcu olarak yazılarında çevresini birlik beraberliğe davet eder. İşte Fariza Ongarsınova bunu şiirinde anlatıyor. Halkın onun gibi kahramanlara ihtiyaç duyduğu ve onun gibi halkına tüm kalbi ile acıyanların az olduğu, özlemekten gerçekten yorulduğu şiirin son dizelerde betimlemektedir.

1983 yılında yazılan “Baurılastarıma” [7, s. 247] şiirinde ise, şair tüm ağabeylerine, küçük kız ve erkek kardeşlerine, hatta gelinlerine sesleniyor:

*Armısıñdar, baurılar, barmısıñdar!
Ağalarım- asqar tau, qarlı şındar.
Jengelerim- canımniñ jaylauı edi,
İnilerim- şım bolat şalğısıñdar.
Siñli, kelin- perişte tileulesim,
Barlığın da aytur barmısıñdar?
Bar bolıñdar,*

*Merhaba kardeşler, nasılsınız!
Ağabeyler, dağ gibi karlı zirveler.
Yengelerim canımın yaylasıdır,
Kardeşlerim çelik gibi biçersiniz.
Kız kardeş, gelin melek gönüllüm
Hepiniz iyi misiniz?
Sağ olunuz,*

*Sender bolsandar, tuarday irkit күнім,
Qaşar menin canımnan sılıp muñım.*

*Siz varken bereketli güneşim doğar,
Canımdan kaçар benim üzüntüm.*

Seslenerek, herkese ayrı ayrı selam veriyor, onları güzel benzetmelerle anımsıyor. Ağabeylerini zirveli yüksek dağlara, yengelerini yaylaya, erkek kardeşlerini çeliğe benzetmektedir. Kız kardeşlerini ve gelinlerini sırdaş meleğe benzetiyor. Siz yanımda iken her sabah güneşim doğar, kalbimdeki üzüntüm geçer diyerek onların sağ olmasını diliyor.

Bir aile hayatında önemli kişilerden biri de babadır. Baba, aile ocağın direği, oğlan evladın özeneceği kahramanı, kız evladının koruyucusudur. Ama ne yazık ki, amansız savaş yıllarında birçok çocuk baba ve ağabeylerini kaybetmiştir. İşte o zavallı kız çocukların biri de Fariza Ongarsınova'dır. "Ake turalı oy" (Baba Hakkında Düşünceler) [7, s. 33] şairinde babasına olan hasretini şöyle canlandırmaktadır:

*Besikte cattım uildep, sol bir
Surapıl soğıs künderde,
Qan keşip bizdiñ akeler sonau
Batista cıraq jurgende.
"Can papa" degen bir auız sözdi ayta
alмай*

*Beşikte yattım evde
Amansız savaş günlerinde
Babalarımız uzak diyarlarda
Batıda mücadele ederken
Can baba diyen sözü söyleyemedim*

*Qalğandar köp qoy, bir men be?
Jurmada, qızdar, jayqalğan güldey
Köz tartıp beyne janasıñ,
Sol ciurma jasta quşaktap meni
Qalıptı calğız anaşım.*

*Kalanlar çoktur, tek ben değil
Yirmi yaşında kızlar çiçek gibi
Çekicidir ışıldar
İşte yirmi yaşında ben kucağında
Kalmış yalnız anneciğim*

Şair daha beşikte iken, babası cephede savaşıyordu. "Canım babam diyemeden büyüyen bir tek ben miyim?" sorusu ile okuyucunun kalbini sızlatıyor. Annesi o zamanlar yirmi yaşında imiş. Şiirin son bendinde savaşın zaferle sonlandığından dolayı babasının döneceğine çocuk kalbi ile inanan şair, aynı zamanda hem sevinç hem de hüznü hissettiğini söylüyor. Savaşın bittiğini ifade eden al bayraklar, şaire babasının onun uğruna döktüğü kanı hatırlatıyor:

*Alaulap tular, alqızıl tular,
Jarqıldap jenis culdızı,
Can akem biraq oralmay ketti,
Köre almay ketti ul-qızın.
Biz jurmiz bugün şım-şıtır jolıñ
Qualap ülken ömirdiñ,
Ayalı sol bir alaқandı añsap,
Soladı keyde köñil-gül.
Alandardağı alaulı tudı
Körgeñ satterde toqtalam:
Akemniñ, sira, men üşin tökken
Qanı emes pe eken dep qalam.*

*Alev gibi bayrak, al bayrak
Parıldar zafer yıldızı
Can babam ancak dönmedi
Bir daha görüşemedi evladiyla
Biz yaşamaktayız bugün yolunu
Peşinden büyük ömrün,
Merhametli okşamanı hayal edip,
Solar bazen çiçek gönül
Meydanlardaki al bayrağı
Gördüğüm anda dururum
Babacığımın belki ben için dökmüş
Kanı değil miymiş diye düşünürüm.*

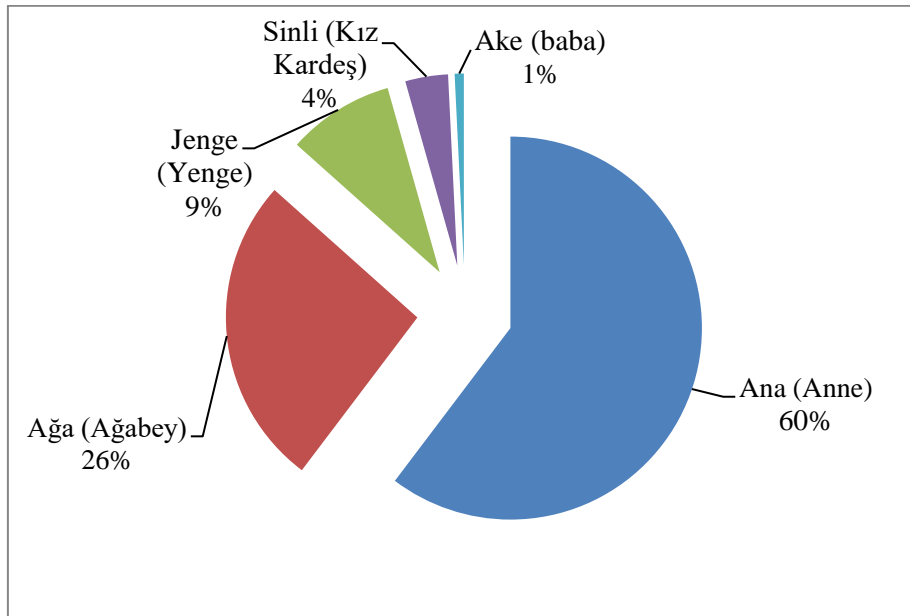
Fariza Ongarsınova'nın eserlerinde temel konuların biri kadın kaderi, kadınların toplumdaki yeridir. *Kadın eşitliği, kadınlara olan sevgi ve saygıyı* milletin tarihinden araması onun edebi kişiliğinin bir özelliğidir. Manzum eserlerinde Kazak kadınlarının asi karakteri, benzersiz kimliği ve toplumdaki yerini sanata has bir şekilde betimler [8, s. 470].

"Siñlilerim" (Kız kardeşlerim) [7, s. 87] şiiri, kız kardeşlerine olan sevgi söz edilmektedir. Yukarıda "Baurılastarıma" şiirinde sunulduğu gibi kız kardeşlerin de sırdaş meleklerle benzetiliyor. Bu şiirinde de doğup büyüdüğü köyüne döndüğünde, karşısından koşarak çıkan kız kardeşlerini gördüğü andaki duyduğu mutluluğu anlatılıyor. Halkının kızlara verdiği önemi vurgulanarak, ileride o kızların da halkı için hayırlı evlat olacağına inandığını dile getiriliyor:

*Jürsem de el aralap, taudan asıp,
Tuğan jer tütinine arman asıq.
Bir jasap qalam ulğı, siñlilerim
Aldımnan şıqqan kezde qaumalasıp.
Solardı körıp men de tinistadım,
Tileymin tasıǵay dep ırıs- baǵın.
Qızdarın qadirlegen halık- dana,
Miñ alǵıs özderine, tustarım!
Tileymin külimdeyin qabaǵınıñ,
Senderge şaşa eken dep dala nurın...*

*Bölge gezerek daǵ aşsam da
Doǵduǵum bölge dumanı arzumdur
Çok sevinirim hep, kız kardeşlerim
Karşımdan çıktığı anlarda
Onları görünce ben de ferahlarım
Dilerim huzur ve mutluluk
Kızlara saygı gösteren halk bilgedir
Bin teşekkür sizlere akrabalarım
Çehreniz açık olmasını dilerim
Bozkırın nuru sizin üzerinizdedir*

Fariza Ongarsınova'nın bilinen şiirlerinde akrabalık isimlerin kullanım yüzdesine baktığımızda (Şekil 1) anne sözcüğünün daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Sonra sırasıyla *ağa*, *yenge kız kardeş* ve *baba* sözcükleri gelmektedir. Çocukluk yaşlarında babasını kaybeden Ongarsınova'nın edebiyata olan ilgisinin artmasında annesinin etkisi büyüktür.

Şekil 1 – Fariza Ongarsınova'nın şiirlerinde akrabalık isimlerin kullanım yüzdesi

Tartışma

Kahramanlıkla ilgili Şiirleri

Edebî metin; diğer sanat eserleri gibi yaşanan, düşünülen, tasarlanan gerçekliği eserin ortaya konulduğu dönemin zihniyeti, zevki ve anlayışından hareketle yorumlayıp insana ait bir özelliği somut biçimde ifade eder [4, s. 21]. Nitekim edebi eserlerin yaşamdan alındığını ve yaşama yön verdiğini de göz önünde bulundurmalıyız.

Bir şairin kendi bireysel dünyası yerine topluluğun sorunlarına, özelliklerine ya da görüntülerine yer verdiği şiirlere ideolojik şiir denir [9, s. 37]. Bu bağlamda Fariza Ongarsınova'nın sosyal gerçekçi şiirlere sıkça işlediği görülmektedir. Onun şiirlerinde milli kahramanların yeri ayrıdır.

İsatay, Mahambet, Akan Seri, Akın Sara, Mayra, Meriyem Hakimjanova, Aliya, Manşük Mamedova, Bibigül ve Kamşat gibi şahısların yaşamı, kişiliği ve karakterinden aldığı motifleri duygu dolu betimlemelerle sunarak bu şahısların yaşadığı dönemin zihniyetini çağırıştırır [2, s. 354].

Nurullah Çetin'in ifade ettiği gibi [9, s. 18], şiirin değeri konuyla değil; konuyu işleyiş biçimiyle ölçülür. Ongarsınova'nın şiirlerinde Kazak halkının geleneği, medeniyeti, tarihi ve

zihniyetini duygu dolu ifadelerle betimlendiğini görmek mümkündür. Bu yüzden Kazak lirikasının kraliçesi olarak anılıyor. Şiirlerinde milletin yaşamını ele alarak geçmiş günleriyle kıyaslar. Batırlar cırı, kahramanların hikâyesini anlatan şiirlerinde telmih sanatına başvurur. Kahramanlık olaylar Kazak folklorunun en mühim parçasıdır. Bu tür şiirlerinde şairin başarılı üslubunu görmek mümkündür. “Qabanbay Batır” (1991), “Qazaqtın Batırları” (1980), “Almas Qılış Nemese Men Mahambetpen Qalay Kezdestim” (Elmas Kılıç Yada Ben Mahambetle Nasıl Buluştum), “Canqoja Batır Basında Calbarını” (Canqoja Batırın Mezarında Yalvarmak) (1994), “İsatayğa” (1966), “Qıran Turalı Cır” (Kartal Hakkında Manzume) (1982), “Barlauşılar” (İzciler) (1966) şiirleri Kazak halkının tarihi kahramanlarını anlatan şiirlerdir.

Bir şiirin izleği (teması) açıkça belirtilebildiği gibi motiflerin tekrarı yoluyla da ortaya çıkabilir. Şiirin söz varlıkları, imgeleri vs. bütün unsurları, temel düşünceye ve izleğe bağlıdır [9, 19]. “Almas Qılış nemese Men Mahambetpen Qalay Kezdestim” (Elmas Kılıç ya da Ben Mahambetle Nasıl Buluştum) [7, s. 173] adlı eserler, Fariza Ongarsınova'nın kahramanlık olayları işlediği en uzun şiirlerindendir. Bu şiirlerde şairin rüyası anlatılmaktadır. Yani şairin bilinçaltının yansıtıldığı söylenebilir. Şiir “birinci buluşma”, “ikinci buluşma” ve “üçüncü buluşma” olarak üç bölümden oluşuyor. Şiirin birinci bölümünde, hâkim anlatıcı, Kazak halkının ünlü batırı hem ozan şairi Mahambet'i rüyasında gördüğünü anlatır. Rüyasında Mahambet şöyle demektedir: “Hey, genç şair, atalarımızdan miras kalan vatani, millet uğruna mücadele etmekten vazgeçme, onları hep koru ve iyiliğini dilemelisin. Madem şair olduğun iddia ediyorsun, adına uygun işler yap, beşeri aşkı değil, halkına olan sevgini icra etmelisin”. Bu ifadenin şiir metnindeki nüshası şu şekildedir:

*Ey, öner quğan carqınım,
Öleñ quğan carqınım!
Balausa balğın şağın bul,
Aynalañ tunğan sağım-nur,
Armanıñ – asqaq, canıñ - gül,
Qara halıqtıñ qamı uşin
Qorğauğa eldiñ namısın
Jalın jastığıñ urlatqan
Tüzderde jortıp tüñ qatqan
Babalarınñ armanın,
Urpağım bolsan, jalğağın!
Jürgende halkıñ qan jılap,
Jatqanıñ mınau
Uyqığa batıp albirap,
Babañnıñ jeri bal quraq
Cat tabandarğa taptaluda ali qaljırap.*

*Ey, sanatçı yavrım
Şiir yazan yavrım!
Yetişkin çağındasın
Çevren dolu vahadır
Hayalin büyük, canın çiçektir
Halkın huzurlu yaşamı için
Savunmalısın milletin gururunu
Gençliğini kaybeden
Bozkırda gece gündüz gezen
Ecdat hayalini
Neslim olsan, devam et!
Halkın ağlıyorsa,
Neden yatarsın
Uykulu halde tedbirsiz
Ecdat toprakları değerlidir
Yabancılardan tepki görmektedir.*

Görüldüğü gibi, bu mısralarda da Mahambet, milletin hür ve huzurlu yaşamasını istemektedir. Atalarının izini takip etmeye çağırıyor. “Qara halık”, “qan jılap” gibi ifadeler Kazak halkının zor zamanlar geçirdiğini belirtiyor. Qara halık – basit, sıradan insanlar anlamındadır. “Qan jılap” ifadesi ise, Türkçedeki kana boğulmak anlamına geliyor.

Şiirin ikinci bölümünde, şair rüyasında meşhur İsatay batırla buluştuğunu betimlemektedir. İsatay ve Mahambet Kazak halkının ünlü kahramanlarıdır. 1836–1838 yıllar arasında Çarlık Rusya'sına karşı gerçekleşen isyanın önderleridir. Hürriyet uğruna yapılan bu eylemde milletin tarafında olmuşlardır. İkisi yakın arkadaşdır. Savaş meydanında omuz omuza milleti için mücadele etmiş şahıslardır.

*Dumanmen ötip künderim,
Şarıqtap şırqap aytam an,
Könilimde köktem.
Jasıl terektey jayqalam.*

*Eğlenceyle geçip günlerim,
Yüksek sesle şarkı söyledim,
Gönlüm bahar gibidir
Yeşil kavak ağacı gibi sallanırm.*

*Külimdegi dos deymen,
Sezimimdi satqan candardı men de
keşpeymen...*

*Arıstanım edi ay İsatay,
Duşpanın körse – köktemdegi jasınday.
Canına qurban bolsam- au degen men beybaq
Artında qaldım mañdaydağı sorım aşılmay,
Canımniñ şeri basılmay.*

Şiirin ikinci bölümünde, İsatay'ın milli mücadelesi betimlenmektedir. Şair onun için “aslan”, “halkın asil evladı”, “gerçek dost”, “insan koruyucusu” gibi ifadeler kullanıyor:

*İsatay... halkımniñ asıl ulı edi,
Armanğa tolıp juregi,
Qazaqtıñ baydaq dalasın,
Aş, ariq bala-şağasın
Jetkızsem deytin baqıttı cumaq künderge,
Ömirin arnap sorı arılmağan muñdı elge...*

*Tebessüm edeni dost bildim
Duygularımı satan kişileri ben de
affetmem...
Aslanım idi İsatay,
Düşmanı görse bahar şimşeği gibidir
Canına kurban olayım derdim ben çaresiz
Arkasında kaldım alnımda keder doludur
Gönlümün üzüntüsü dinmedi.*

*İsatay... milletin asil evladı,
Hayale dolu yüreği,
Kazak bozkırını,
Aç kalan evladını
Huzurlu ve mutlu günlere ulaştırmak istiyordu,
Hayatını kederli milletine feda etmiştir...*

Üçüncü bölümde, şair Mahambet'i konuşurur:

*Keşirip bastan qatal kiin,
Tentegi eldiñ atandım.
Tağı da kelgen sır ayta
Mahambet – sindi atañmın.
Örim jas Albirt urpağım,
Ömirdiñ keşip burqağın
Zapıran qusqan zamanda
Arman men ümit – sanañda,
Qatıgez, qarau qoğamda,
Kutkendey dañğıl jol alda
Jügendep jirdiñ tulparın
Talıqsıp örge şırqadıñ.
Mas bolıp jastıq calınğa
Umutpa, qalqam, cır qamın.*

*Geçirip başından çetin günleri,
Delikanlısı halkın adandım.
Yine gene sır söyleyip
Mahambet isimli senin dedenim
Genç ve tedbirsiz neslim
Ömrün yaşayıp zorluğunu
Kederli zor zamanda
Hayal ile ümit zihninde,
Merhametiz toplumda,
Beklenen yol ileride
Şiir söyleyip
Nazıkçe yukarı tırmadın.
Mest olup gençlik alevine
İhmal etme, yavrum şiirin durumunu*

Bu mısraların ilk biriminde, Mahambet kendisini takdim etmektedir. Albirt soyundan olduğunu ve halk arasında delikanlı olarak anıldığını belirtiyor. Gençlik hevesle asıl şairlik görevini ihmal etmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

*Şın aqın bolsañ, tartınba,
Nayzağay bolıp carqılda.
Jer oşağının basında
Baqıtña maz bop qalmağın!
Künasiz birdi dattaydı,
Bireuden beyuaq baq taydı –
Elsizderdi ali bir jerde
Küştiler taqap, taptaydı –
Aqınğa jerdiñ betinde
Bolmaydı eşbir cat qayğı.
Alemdi üy dep qarasañ –
Ozbırlıq, ösek jan-jağın.*

*Gerçek şair isen çekinme,
Şimşek gibi çak.
Yer ocağının başında
Bahtına aldanma!
Günahsız birine laf atar
Birisinin huzuru bozuldu
Soysuzları hala bir yerde
Güçlü olanlar sıkıştırır
Şairlere yeryüzünde
Olmaz hiçbir keder
Dünyayı ev olarak sanırsan
Taciz dolu, dedikodu her taraf*

Bu dizelerde hâkim anlatıcı, dönemin siyasi ve toplumsal sorunlarını çağrıştırmaktadır. Şiirin son bendinde Mahambet, hakikatten vazgeçmemesi gerektiğini tembih etmektedir. Çünkü

Mahambet şiirleri ile hakikati anlattığında sürgün edimleştire. Buna rağmen, ömrünün sonuna kadar adaleti savunmuştur.

18. asırda Kazak halkı için önemli isim Qabanbay Batır'dır. Asıl adı Erasıl ama savaşlarda gösterdiği becerileri ve cesurluğundan dolayı batır ismini almıştır. Fariza Ongarsınova “Qabanbay Batır” [7, s. 120] şiirinde Kazak halkının tarihini özetliyor. Milletın asırlar boyunca düşmanları olan Cungarlar, Qarluqlarla olan savaşını, Rusların bizi işgal altına aldıklarını anlatıyor. Bu duruma acıyarak “Nerede benim kahraman ecdadımın varisleri?” diye genç nesle sesleniyor:

<i>Qazaqtıñ jasıl jerine,</i>	<i>Kazak halkının bozkırına</i>
<i>Betegesi börtken beline</i>	<i>Yemyeşil beldesine</i>
<i>Qızıǵıp kırmızı örine</i>	<i>İmrenip kırmızı ovasına</i>
<i>Közderin kimder satpaǵan,</i>	<i>Çoǵu gözünü dikmiştir</i>
<i>Taltanday basıp cat taban,</i>	<i>Sallana basıp yabancılar</i>
<i>Satumen keledi ali de;</i>	<i>Satmaktadır halen</i>
<i>Qulaqtarın salmay anıme,</i>	<i>Kulak vermeden sözüme</i>
<i>Jerimdi jaypap taptaǵan,</i>	<i>Topraǵımı çiğneyen</i>
<i>Auliyelerimnen attaǵan;</i>	<i>Ecdat ruhuna saygı göstermeyen</i>
<i>Cotası jüندی coǵarlar,</i>	<i>Arkası yünlü Cungarlar,</i>
<i>Qiqulap quba qalmaqtar,</i>	<i>Ses çıkaran Kalmuklar,</i>
<i>Dambalsız orıs-ormannan –</i>	<i>Donsuz Rus ormandan</i>
<i>Japırlap kelip can-caqtan</i>	<i>Toplanıp gelip her taraftan</i>
<i>Dalama ürey ornatqan...</i>	<i>Bozkırına dayanmış</i>
<i>...Suurlıǵa men şıǵayın,</i>	<i>...Ortaya ben çıkayım,</i>
<i>Jeldiqaraǵa jılayın,</i>	<i>Jeldikara 'ya yalvarayım</i>
<i>Kezeyin qırat-qırqanı,</i>	<i>Gezeyim beldeleri</i>
<i>“Batırlarımınñ urpaǵı qayda,- dep, - bugün</i>	<i>Kahramanların nesli nerede deyip,</i>
<i>surayın?</i>	<i>Bugün sorayım?</i>

Kazak tarihindeki savaşlara değinen şair, millî kahramanları anarak, onların mücadelelerinden bahsetmektedir.

Aşağıda sunulan bentte şair, Qabanbay batır şöyle tasvir ediyor:

<i>Qabanbay batır, has ulan,</i>	<i>Kabanbay batır, kahraman,</i>
<i>Kaharı suday tasıǵan,</i>	<i>Şanı su gibi şahlanan,</i>
<i>Halkına canı aşıǵan,</i>	<i>Milletini savunan,</i>
<i>Baur men dosqa karaǵan</i>	<i>Kardeş dosta bakan</i>
<i>Qabaǵınan Ay külip,</i>	<i>Çehresinden ay gibi gülüp,</i>
<i>Jauların alsa jaǵadan</i>	<i>Düşmanı yakadan aldığı anda</i>
<i>Qaltırar duşpan qayǵı urıp;</i>	<i>Titrer düşman kederlenip;</i>
<i>Qarındaşqa qayırılıp,</i>	<i>Kız kardeşine destek olup,</i>
<i>Jel-jalaǵa bermegen,</i>	<i>İftiraya sokmamış</i>
<i>Ösek sözge ermegen,</i>	<i>Dedikoduya yüz vermemiş</i>
<i>Jetimderdi cubatıp,</i>	<i>Yetimleri avutup,</i>
<i>Judeulderdi emdegen,</i>	<i>Dertililere derman bulan,</i>
<i>“Uranım – tuǵan el!” – degen,</i>	<i>Sloganım milletim, diyen</i>
<i>Qarakerey Qabanbay –</i>	<i>Karakerey Kabanbay</i>
<i>Bir tuar ulı halkımınñ,</i>	<i>Milletin benzersiz oǵludur</i>
<i>Bayraǵı bolǵan danqımınñ,</i>	<i>Bayraǵı olan şanımin</i>
<i>Qaymaǵı bolǵan saltımınñ.</i>	<i>Kaymaǵıdır geleneǵimin.</i>

“Has oǵlan” yani “asil kahraman”; “kaharı suday tasıǵan” – gazabı su gibi akıp gidiyor anlamına geliyor; “Jauların alsa jaǵadan, Qaltırar duşpan qayǵı urıp” – Qabanbay düşmanının yakasından çekince düşmanını korkudan titretiyor; “Ösek sözge ermegen” – dedikoduya asla

karışmaz; “Jetimderdi cubatıp” – yetimlere hep sahip çıkan vs ifadeler kullanmıştır şair. Ayrıca şiirde günümüzde de hala devam eden Şamanizm’den kalan ruhların ve kutsallığın inancını şöyle çağrıştırılmaktadır:

*Hanteñirime tağzım qılayın,
Tınıstap bir sat tınayın,
Aruaq qonğan el edik,
Qoldağay meni ılayım –*

*Hantanrı 'ya hürmet göstereyim,
Dilenip bir an durayım,
Ecdat ruhu destekleyen halk idik,
Yardımcım olsun daima*

“Aruaq” – ruh demektir, Kazak halkı ecdat ruhuna saygı gösterir ve kendilerini sürekli koruduğuna inanır.

“Qazaqtın batırları” [7, s. 313] şiirinde tarihi kahramanlar şöyle takdim edilmektedir:

*Şetinen qaysar qılıq, batır qağan,
Eli üşin otqa küyip lapıldağan,
Cat bireu jau niyetpen jerin bassa,
Tımağın basa kiip taqımdağan,
O, meniñ batır babam!*

*Hepsi cesur kağan
Milleti uğruna ateşte coşan,
Ters niyetli yabancı işgal etse,
Başlığını giyerek ata binen,
O, benim kahraman atam!*

“Qaysar qılıq” – inatçı , “el uşin otqa kuyıp” – vatani için ateşte yanmak gibi ifadeleriyle batırları çağrıştırıyor. Düşmandan çekinmeden topraklarını ve milletini koruyan batırlar şöyle tasvir edilmektedir:

*Canına quat quyip jaysan dalam,
Hannın da kaharınan taysalmağan,
Köz ilmey jerin qorğap, elin qorğap,
Tau asıp, say şarlağan,
O, meniñ batır babam!*

*Ruhuma güç veren bozkırım,
Han 'ın da gazabından çekinmeyen,
Göz kırpmadan halkını koruyan,
Dağdan aşıp, belde gezen,
O, benim kahraman atam!*

Bu şiirin son bendi dikkate değer parçasıdır:

*Köşse de jerden jasıl şatırları,
İzi men oğı jatır taqırda ali –
Uaqtıñ daulında urpağına
Eldiktiñ jolın siltep jatır bari –
Qazaqtıñ batırları!*

*Taşınsa da yeşil çadırları
İzi ve okları yatmakta hala
Zamanın fırtınasında nesline
Hürriyetin yolunu göstermektedir
Kazak kahramanları!*

Hâkim anlatıcı, bu mısralarda “Ölümünden sonra bile milletin kalbinde yerini alır ve geleceğe doğru ışık tutacaklar, çünkü onlar bir Kazak batırlarıdır” diyerek milli kahramanlara olan hürmetini dile getirmektedir.

“İsatayğa” [7, s. 104] yukarıda bahsettiğimiz meşhur Kazak batırı İsatay hakkında yazılmıştır. Onun bütün kahramanlık mücadelesi, Cungarlarla savaşı, adi zenginlere karşı fakir fukaranın taraftarını tuttuğu duygu dolu ifadelerle kaleme alınmıştır. “Kazak milletinin hürriyeti uğruma mücadele ederek, masumların hakkını yiyen zenginlerin haddini bildiren batır babam İsatay!” diyerek kahramanın kişiliğini şöyle tasvir etmektedir:

*Semserdi kökke suarıp,
Qolına jasıl tu alıp,
Qorluqpen jürgen halkına
Azattıq izdep şarq ura,
Qara taban kedeydiñ
Üstem qılsam dep mereyin,
Balpandap jürgen murzaniñ
Qurtuğa basın milja ğıp,
Qanjariñdı qandap qayradiñ...*

*Kılıcı göğe sulayıp
Eline yeşil bayrak alıp
Kederli yaşayan milletine
Hürriyet arayıp
Karataban fakirin
Yükseltmek ister gönlünü
Sallana gezen beylerin
Başını ezmek için
Hançerini kanla biledin...*

Fariza Ongarsinova'nın halkına olan bağımlılığı ve sevgisi sonsuzdur. Bu bağlamda Canqoja “Batır Basında Calbarını” (Canqoja Batır'ın Mezarında Yalvarmak) [7, s. 110]:

*Ey, er babam!
Bası aynalıp sen qorğağan keñ dalam
Asau attay quyqılığan zamanda,
Sauisqandar bilik aytıp ğalamğa
Alastalıp asıldar men ardalar,
Tağdır şeşse kül şoqığan qarğalar
Esi ketken elim soğan aldanar,
Batır qayda şamırqanar, şamdanar?*

*Hey cesur atam!
Başın dönüp sen savunan bozkırım
Asi at gibi şahlanan zamanda
Saksağanlar hâkimiyet eden âleme
Asil cesurlar uzaklaştırılıp
Kader böyle kül içindeki kargalar
Saf milletim onlara inanmakta
Batır nerede baş kaldıran, savunan?*

Canqoja batır 19. yüzyılda Rus Çarlığının idaresine karşı isyan eden millî kahramandır. Şair, şiirinde ona seslenerek derdini, düşüncelerini anlatıyor. Şaire göre o zaman ile bu günlerin kahramanlık anlayışı farklıdır. Eskisi gibi artık gerçek batırların dünyaya gelmeyeceğinden endişelendiğini söylüyor. Şair döneminin şartlarından memnun olmadığını dile getirmektedir. Adeta halkı düşmanlara kolaylıkla kanabileceğini düşünüyor. Okuyucuya bir uyarı niteliğini taşıyan şu mısralarda şairin endişesi sergilenmektedir:

*Ey, ardaqtı er baba!
Ersiz bolsa, El – bala,
Kölsiz bolsa, Jer nala,
Oñup baradı kilem- jer.
Batırlar az jauızdıqtı jugender.
Urpağına birlik penen jiger ber!
Er könildi halkıñ bolsa jalğanda,
Tuar eli tu ustaytın şın erler!*

*Hey, değerli atalarım!
Kahramansız kalsa halk çocuktur,
Gölsüz kalsa belde bozuktur,
Rengini kaybetmektedir toprak
Adaleti savunan cesurlar az.
Milletin birlik ve gayreti artsın!
Kahraman halkın varsa dünyada
Milleti uğruna bayrak tutar er doğar!*

Yıldırım'ın ifade ettiği gibi [10, s. 57], Kazak destanlarında tasvir edilen kahraman imgesi sadece bahadırılıktan ibaret değildir. Bundan dolayı kahraman, eylemlerinde sadece atalar ruhuna ve ervahlara değil kendi özelliklerine, bileğinin gücüne de güvenmektedir. Nitekim Fariza Ongarsınova'nın şiirlerinde Kazak destanlarına has anlatım üslubu belirgindir. Şair rasyonalizm kavramına dayanarak kahramanların kişiliğini yüceltir.

“Qıran Turalı Cır” (Kartal Hakkında Manzume) [7, s. 280] adlı şiir Fariza Ongarsınova'nın yazar Seydahmet Berdikulov'a ithaf etmiş şiiridir. Bu şiir diğer batırlar hakkındaki şiirlerden biraz farklıdır, zira yeni zamanın batırı, çağdaş asker hakkındadır:

*Tıñda, Qastek, Qaskelen, tında, dalam!
Tıñda, caqpar cotalar şıñ qamağan!
Öziñ qosqan baygege bir juyrigin
Keldi ortaña surinbey sinnan aman!*

*Dinle Kastek, Kaskelen beldem
Dinle zirveli tepeler
Yarışmaya hazırladığın bir evladın
Sağ geldi ortaya sürünmeden sınavdan!*

Şair, bu şiirinde askerlere cesaret duygusu aşılamaktadır. “Dinle Qastek, Qaskelen (yer adlarıdır), Hiç bir aksilik yoktur, katılmaya karar verdiğiniz yarışmada asla pes etmeyin, sürünmeden geçin!” diyor.

*Quşağındı aş, tuğan el, şalğın dalam –
Ağa boldı urpaqqa balğın balañ!
Eludegi ulanıñ bir süyuge
Keledi, ane, top jarıp Cambil danam!
Ey, halayık, turındar!
Tağzım, babam!*

*Kucağını aç, halkım, beldem
Ağa oldu nesle yavrun!
Eli yaşındaki evladın destek vermeye
Geliyor, Cambil bilgem
Hey, millet ayağa kalkın!
Hürmetler, atam!*

Şiirin son bendinde halka seslenerek, yeni dönemde halkın huzurlu yaşamı uğruna gayret gösteren çağdaş nesle hürmet göstermesini istemektedir.

“Barlauşılar” (İzciler) [7, s. 148] şiiri askerlerin özel bölgesi, yani izcilerin kahramanlığını anlatıyor:

*Men ğaşıqpın
Ulı isterdi gübirletken bul ğasırğa,*

*Ben âşığım
Ulu işleri gerçekleştiren bu yüzyıla,*

*Oy-armanı asqaq jildasına –
Dariyalardı seldetip saylarınan,
Munaralardı samsatqan qır basına!
Jete almaytın şığar-au qıran da, sira,
Aq-munaralardıñ şınar basına!
Batırлық degendi bilmeytinderin
Osınau barlauşılardan sura!*

*Hayali büyük akranıma
Irmak akar beldelerden
Minareleri dizen bölge başına!
Ulaşamaz şahin bile
Beyaz minarelerin zirve başına
Kahramanlığın ne olduğunu bilmeyenler
İzcilerden sorun!*

Nehirleri, dereleri geçen, tüm zorlukları aşan izcilerin hayranı olduğunu söylüyor. “Batır olmak onlara sorulur” ifadesiyle izcileri telmih sanatı kullanarak Mahambet, İsatay gibi tarihi kahramanlara benzetiyor.

*Barlauşı jurer
Şatırlap ayaz, dala qar quşqanda,
Örtep özekti “saratan” qısqanda.
Barlauşı barda başqanıñ bari
Uqsaydı kilen balapan qustarğa!*

*İzci gezer
Dışarıda ayaz yerde kar yağdığıнда
Canını yakan sorun olduğunda.
İzciler varken diğerleri
Benzemektedir civciv kuşlara*

Şiirin son bendinde şair, izcilerin mücadelesini, soğuk günlerde bile görevlerine devam ettiğini belirtmektedir. Çağdaş izcilerin günümüzün kahramanları olduklarını vurgulamaktadır.

Mutiye’v’in ifade ettiği gibi [11, s.188], Ongarsınova’nın manzum eserlerinde şiirsel yeteneğin tanınması, sanatçının üslubunun ayırt edilmesiyle mümkün olur. Onun üslubunun özelliği (örneğin, kelime dağarcığı, dil özellikleri, kullanım ve anlatım yöntemleri vb.) dönemin siyasi ve sosyal durumuyla yakından ilgilidir.

Sonuç

Fariza Ongarsınova şiirlerinde Kazak halkının geçmişi, yaşamı, inancı ve geleneği çağrıştırılmaktadır. Akrabalık ilişkileriyle ilgili kaleme aldığı şiirlerinde, geleneksel halk kültürüne değinir ve manevi değerlerin devam ettirilmesini istemektedir. Böylece topluma seslenerek, millî örf-âdet ile geçmiş tarihini hissettirmeye çalışmaktadır. Yeniçağdaki gelişmelerin etkisinden soyut olan millî değerlerin kaybolmaya başladığına endişe duymaktadır. Bu bağlamda manevi yenilenme açısından onun şiirleri günümüzde de değerlidir. Eserlerinde etkileyici bir şekilde edebi sanatları kullanması ve ahenk bakımından yeniliklere başvurması şiirlerinin büyüleyici yönünü daha da arttırmaktadır. *Ana, Ananı joqtau, Ağalar, Sağındım ağa sizdi, Ake turalı oy, Siñlilerim, Keybir jengeyler* gibi şiirleri ile Kazak geleneğindeki akrabalık ilişkilerin önemini, *Qabanbay Batır, Almas Qılış, İsatayğa, Qıran turalı cır, Barlauşılar* vb. şiirleri ile millî kahramanların mücadelelerinden söz ederek, yeni nesle milliyetperverlik duygusunu aşılacaktır. Sovyetler birliği döneminde hâkim olan zihniyete rağmen, millî duyguyu ön planda tuttuğu görülmektedir. Şiirlerinde tarihi verilerden yararlanmakla birlikte günlük yaşamın rutin olaylarını da kültürel unsurlarla pekiştirdiği ortadadır. Böylece millî kültür ve kimlik ekseninde kendine has şiir dünyası yaratmayı başarmıştır.

KAYNAKLAR

1. Кекілбаев Ә. Сыр десте. – Алматы: Жалын, 2009. – 584 б.
2. Қамарова Н. Қазіргі қазақ өлеңдеріндегі психологизм: филол. ғыл. канд. ... автореф. – Алматы: Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, 2000. – 25 б.
3. Қирабаев С. Ұлт тәуелсіздігі және қазақ әдебиеті. – Алматы: Жібек жолы, 2011. – 396 б.
4. Акташ Ш. Шіір тahlili. Теори-Уygulama. – Ankara: Ağçağ Yayınları, 2009. – 280 s.
5. Kozgambayeva G., Yegizbaeva M., Urazbayeva A. Kazak Kültüründe “Yedi Ata” Kavramı ve Yedi Kuşağa Kadar Evliliğin Yasaklanması Geleneği // Millî Folklor. – 2021. – №129. – S. 45–57.
6. Shadkam Z. Kazakça Akrabalık İsimleri ve Onların Sözlü İletişimde Kullanım Özellikleri // Millî Folklor. – 2019. – №123. – S. 40–53.
7. Оңғарсынова Ф. Толық шығармалар жинағы. I-II-III-IV-V-VI том. – Алматы: Жалын, 2015. – 320 б.

8. Керімбекова Б. Қазақ ақыны Фариза Оңғарсынова поэмаларының тарихи-сюжеттік негіздері // А.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. – 2015. – №54. – S. 467–488.
9. Çetin N. Şiir Çözümleme Yöntemi. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2015. – 288 s.
10. Yıldırım S. Kazak Kahramanlık Masalları. – Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2017. – 480 s.
11. Мутиев З. Фариза Оңғарсынованың лирикасы. – Орал: Шұғыла принт, 2019. – 222 б.

REFERENCES

1. Kekilbayev A. Syr deste [Pile of secrets]. – Almaty: Jalyn, 2009. – 584 b. [in Kazakh]
2. Qamarova N. Qazirgi qazaq olenderindeki psihologizm [Psychology in contemporary Kazakh poetry]: filol. gyl. kand. ... avtoref. – Almaty: Al Farabi atyndagy Qazaq ulttyq universiteti, 2000. – 25 b. [in Kazakh]
3. Kirabayev S. Ult Tauelsizdigi jane qazaq adebiyeti [National independence and Kazakh literature]. – Almaty: Jibek joly, 2011. – 396 b. [in Kazakh]
4. Aktash Sh. Shiir tahlili. Teori-Uygulama [Poetry analysis. Theory-Practice]. – Ankara: Agchag Yaiynlary, 2009. – 280 s. [in Turkish]
5. Kozgambayeva G., Yegizbaeva M., Urazbayeva A. Kazak Kulturunde “Yedi Ata” Kavramı ve Yedi Kushaga Kadar Evlilikin Yasaklanması Gelenegi [The Concept of «Seven Ancestors» in Kazakh Culture and the Tradition of Prohibition of Marriage for Up to Seven Generations] // Milli Folklor. – 2021. – №129. – S. 45–57. [in Turkish]
6. Shadkam Z. Kazakcha Akrabalyk Isimleri ve Onlaryn Sozlu Iletishimde Kullanym Ozellikleri [Kazakh Relative Names and Their Usage in Oral Communication] // Milli Folklor. – 2019. – №123. – S. 40–53. [in Turkish]
7. Ongarsinova F. Tolyq shygarmalar jinagy [Complete collection of works]. I-II-III-IV-V-VI tom. – Almaty: Jalyn, 2015. – 320 s. [in Kazakh]
8. Kerimbekova B. Kazak Akyny Fariza Ongarsynova poemalarynyn tarihi-siujettik negizderi [The historical basis of the poems of the Kazakh poet Fariza Ongarsinova] // A.U. Turkiyat Arashtyrmalary Enstitusu Dergisi. – 2015. – №54. – S. 467–488. [in Kazakh]
9. Çetin N. Shiir Chozumleme Yontemi [Poetry analysis method]. – Ankara: Akchag Yaiynlary, 2015. – 288 s. [in Turkish]
10. Yyldyrym S. Kazak Kahramanlyk Masalları [Kazakh heroic tales]. – Ankara: Hoja Ahmet Yesevi Uluslararası Turk-Kazak Universitesi, 2017. – 480 s. [in Turkish]
11. Mutiyev Z. Fariza Ongarsynovanyñ lirikasy [Lyrics by Fariza Ongarsinova]. – Oral: Shugyla Print, 2019. – 222 s. [in Kazakh]